

Näkymätön käsi

Marja-Liisa Halko

Tutkija

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu

Joulun tienoilla useimmissa kotitalouksissa puunattiin, pyykättiin, laitettiin ruokaa ja juosti ostoksilla; juhla valmisteluihin käytettiin runsaasti työtunteja. Vaikka kotityöhön käytetään paljon aikaa, se on kuitenkin monessa mielessä näkymätöntä työtä. Suurin osa kotona tehdystä työstä ei esimerkiksi näy talouden kehitystä kuvaavassa bruttokansantuotteessa. Työmäärä, jonka käytän jouluaterian valmistamiseen, näkyy hyvinvointina ainoastaan jouluvieraitteni mielissä ja vyötäröllä, kun taas jonkun muun tekemänä, esimerkiksi ravintolassa nautittuna, ateria myös nostaa bruttokansantuotetta.

Mitä kotityö on ja miten se eroaa vapaa-ajasta? Kotitöihin lasketaan kuuluviksi kotitaloustyö, huoltotyö, lastenhoito sekä ostokset ja asiointi. Kotitaloustyö puolestaan koostuu ruokatalouden hoidosta, siivouksesta ja vaatehuollosta. Niin sanottu kolmannen henkilön kriteeri erottaa kotityöt harrastuksista ja vaikka syömisestä. Kotityö voidaan antaa jonkun toisen tehtäväksi ilman että tuotos muuttuu, mutta kukaan ei voi harrastaa tai syödä toisen puolesta.

Kotitöiden tuotos tulee joko itselle ja/tai kotitalouden muille jäsenille ja jotkut jopa nauttivat esimerkiksi paitojen silittämisestä,

joten mitä haittaa kotitöiden näkymättömyydestä on? Esimerkiksi bruttokansantaloustuotetta käytetään taajaan taloudellisen toimeliaisuuden ja usein jopa kansakunnan hyvinvoinnin mittarina. Bkt kuitenkin mittaa lähinnä markkinoiden kokoa ja kotitalouksien toiminnasta siihen sisältyy ainoastaan pieni osa. Vaikka toimintaan tarvittavat välineet hankitaan usein markkinoilta, kotona tehdyn työn arvo ei näy kansantalouden kokoa ja kasvua arvioivissa mittareissa, koska kotona tuotetaan erilaisia tavaroita ja palveluja kotitalouksien omaan käyttöön eikä tehdystä työstä makseta palkkaa. Kun bruttokansantuotetta käytetään, pitäisikin pitää mielessä, mitä se mittaa.

Kotitaloustuotannon arvoa on pyritty kuvaamaan kotitaloustuotannon satelliittitilin avulla (Landefeld ja McCulla 2000, Varjonen ja Aalto 2005). Satelliittitilinpidossa kotitaloustuotannon arvon määrittely perustuu tuotantoon käytetyn työn arvon määrittelyyn. Eli, yksinkertaistettuna, jos leivon leivän kotona, sen arvo lasketaan kertomalla leipomiseen käyttämäni aika palkalla.¹ Tiedot eri kotitöihin käytetystä ajoista saadaan Tilastokeskuksen

¹ Kotitalouksissa tapahtuvan tuotannon arvoa mitattaessa pitää työn arvon lisäksi huomioida myös erilaiset verot ja

ajankäyttötutkimuksesta ja arvio palkasta vastaavaa palkkatyötä tekevän henkilön tuntipalkasta. Varjonen ja Aalto käyttävät tutkimuksessaan kodinhoitajan tai kotiavustajan tuntipalkkaa. Heidän arvionsa mukaan vuoden 2001 bruttokansantuote kasvaa 40 %, kun kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle rajattu kotitaloustuotanto otetaan mukaan. Suomalaisissa kotitalouksissa tehtiin siis tuona vuonna kansantalouden tilinpidossa näkymätöntä työtä, jonka arvo oli 54,5 miljardia euroa.

Kotitöiden määrä vaihtelee kotitaloustyypeittäin. Eniten kotitöitä tehdään pikkulapsiperheissä, joissa puoliset käyttävät niihin aikaa yhteensä yli 66 tuntia viikossa eli yli yhdeksän tuntia päivässä, ja vähiten, noin 35 tuntia viikossa, nuorissa lapsettomissa perheissä (Takala 2005). Pikkulapsiperheissä kotitöitä tehdään siis keskimäärin puolentoista kodinhoitajan työajan verran. Jos sen arvo lasketaan kodinhoitajan palkan mukaan (bruttona, ilman työntantajan sosiaalivakuutusmaksuja, vuonna 2006 12 €/tunti), niin pikkulapsiperheissä tehdyn kotityön arvoksi kuukaudessa saadaan noin 3200 euroa.

Toinen kotitöiden näkymättömyyden ongelma liittyy niiden jakautumiseen sukupuolten kesken. Nuorten, lapsettomien perheiden tapauksessa kotityöt jakaantuvat melko tasaisesti miesten ja naisten välillä. Lasten syntymä näyttää kääntävän jaon perinteiseksi: pienten lasten äidit tekevät 69 prosenttia kotitöistä (Takala 2005). Kokonaistyöajoissa ei sukupuolten välillä ole suurta eroa, mikä tarkoittaa, että pienten lasten äidit tekevät palkatonta kotityötä enemmän kuin isät ja isät puolestaan äitejä

enemmän palkallista ansiotyötä (Ruuskanen 2008).

Kun perheeseen syntyy lapsia, naiset näyttävät siis edelleen erikoistuvan kotitöihin. Pikkulapsiperheiden äidit käyttävät miehiä yli kaksi kertaa enemmän aikaa lastenhoitoon ja jopa yli neljä kertaa enemmän aikaa pyykkäämiseen, puunaamiseen sekä ruuanlaittoon. Erikoistuminen saattaa johtua taloudellisista syistä tai sukupuolten rooleihin liittyvistä odotuksista ja malleista, joita työnjaossa ehkä huomaamatta toteutetaan. Työssäkäyvät naiset ovat tyytymättömiä epätasaiseen työnjakoon (Raijas ja Wilska 2007, Raijas ja Varjonen 2007) ja pitkällä tähtäimellä palkattomiin kotitöihin erikoistuminen saattaakin tulla naisille kalliiksi. Ikävä tosiasiahan on, että puolet avioliitoista päättyy eroon ja avioerotilanteessa omaisuuden lisäksi perheen kotityöt menevät uudelleenjakoon.

Kun toinen puolisoista muuttaa pois, hän vie mukanaan sekä omat ansiotulonsa että oman osuutensa kotitöistä. Etenkin lapsiperheiden tapauksessa muutos on merkittävä, sillä vaikka vuoroasuminen on yleistynyt, yleisin eron jälkeinen asumisratkaisu on edelleen se, jossa lapset asuvat suurimman osan ajasta toisen vanhemman, lähivanhemman, luona ja viettävät ainoastaan lyhyitä jaksoja toisen vanhemman, etävänhemman, luona. Lähivanhempi joutuu eron jälkeen käyttämään kotitöihin entistä enemmän aikaa, mikä tarkoittaa, että hänelle jää vähemmän aikaa käytettäväksi ansiotyöhön ja vapaa-aikaan. Etävänhemmälle puolestaan jää aiempaa enemmän aikaa käytettäväksi joko ansiotyöhön tai vapaa-aikaan. Useimmiten lähivanhempi on lasten äiti ja äidin taloudellinen asema liiton aikana on kotitöihin erikoistumisen vuosi keskimäärin isän asemaa heikompi. Olisikin mielenkiintoista tie-

tukipalkkiot, pääoman kuluminen ja välituotekäyttö (Landefeld ja McCulla 2000, Varjonen ja Aalto 2005).

tää, miten ero vaikuttaa puolisoiden tuloihin. Pelkän ajankäytön muutoksen perusteella voisi ennustaa, että etävanhemman tulot kasvavat ja lähivanhemman pienenevät.

Avioero sisältää paljon puolisoiden ja lasten asemaan liittyviä hankalia ja kipeitä kysymyksiä, joita en lainkaan halua väheksyä. Kotityöt ovat kuitenkin hämmästyttävän näkymätön tekijä avioeroihin liittyvissä keskusteluissa. Onhan se hämmästyttävää, että lasten kulutuksesta aiheutuvia kuluja yritetään lainsäädännöllä tasata lasten vanhempien kesken, mutta lapsiin liittyvät työt voivat jakautua hyvinkin epätasaisesti ilman että kukaan tuntuu edes huomaavan koko asiaa. Avioero saattaa kuitenkin heikentää lähivanhemman taloudellista asemaa merkittävästi, koska hän eron jälkeen joutuu tekemään aiempaa enemmän palkatonta kotityötä. Lähivanhemman lisääntynyt työmäärä tulisi näkyväksi, jos etävanhempi joutuisi rahallisesti korvaamaan puuttuvaa kotityöpanostaan. Kodinhoitajan tuntipalkan avulla arvioituna esimerkiksi kahden tunnin työpanoksen arvo 20 päivänä kuukaudessa (oletetaan että viikonloppuisin työ jakautuvat tasaisesti) olisi 424 euroa.

Miten kotityön näkyväksi tekeminen vaikuttaisi puolisoiden käyttäytymiseen? Saisiko kotitöiden näkyväksi tekeminen sekä vanhemmat että päättäjät ymmärtämään, että kotitalouksien ja niissä asuvien lasten hyvinvointi riippuu töitä tekevästä käsistä? Toisaalta, pitäisikö naisia yrittää estää erikoistumasta kotitöi-

hin? Esimerkiksi lastenhoitoon liittyvät työt jakautuisivat tasaisemmin, jos vanhempainvaapaat jaettaisiin tasan isien ja äitien kesken. Näihin kysymyksiin en osaa vastata, mutta mielestäni ne ovat pohtimisen arvoisia. □

Kirjallisuus

- Landefeld, J.S. ja McCulla, S.H. (2000), "Accounting for nonmarket household production within a national accounts framework", *Review of Income and Wealth* 46: 289–307.
- Raijas, A. ja Varjonen, J. (2007), "Minä vastaan vaatteista, sinä autosta: Muuttuuko kotitöiden jakaminen suomalaisissa lapsiperheissä?", *Janus* 15: 261–279.
- Raijas, A. ja Wilska, T.-A. (2007), *Huolenpitoa ja jakamista: rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lasiperheissä*, Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmää 104, Helsinki.
- Ruuskanen, O.-P. (2008), "Kotityöllä laajennettujen tulojen ja puhtaan vapaa-ajan jakautuminen työssäkäyvissä perheissä", teoksessa Raijas, A. ja Wilska, T.-A. (toim.), *Perhe kulutusyhteiskunnassa*, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki: 89–106.
- Takala, P. (2005), "Selittävätkö puolisoiden tuloerot kotitöiden jakoa?", teoksessa Pääkkönen, H. (toim.), *Perheiden ajankäyttö*, Tilastokeskus, Helsinki: 83–102.
- Varjonen, J. ja Aalto, K. (2005), *Kotitaloustuotannon satelliittitilinpito Suomessa 2001*, Tilastokeskus ja Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.